

Hyvinvointivaltion mahdollisuudet murroksessa

JUHO SAARI

Hyvinvointivaltion institutionaaliset rakenteet pyrkivät voimavarojen keskitettyyn uudelleenjakoon ja sääntelyyn, joiden avulla julkinen valta hallitsee sosiaalisia riskejä ja hillitsee sosiaali-terveydellisiä ongelmia. Institutionaalisissa rakenteissa tapahtuvat päätöseräiset muutokset ovat yleensä vähittäisiä. Muutos visualisoituu tasaiseksi virraksi ja näkyy sosiaali- ja terveys- tai sosiaalimenotilastoista vähittäisinä muutoksina ja menojen lisäyksinä. Väliin tasaiset institutionaaliset muutokset kuitenkin korvautuvat nopeilla murroksilla. Eräs näistä murroksista visualisoituu hitaasti kehittyväksi maanjäritykseksi. Siinä vaiheittain kasvanut paine purkautuu lyhyessä ajassa. Riippuen siitä, kuinka hyvin maanjäritykseen on varauduttu, murroksen seurausten korjaukseen menee vuosi tai vuosikymmeniä.

Tilannekuva rakentuu: paineet menojen hillintään kasautuvat

Suomalaiseen hyvinvointivaltioon on vaiheittain kasautunut sosiaalimenojen rahoitukseen ja institutionaaliin rakenteisiin liittyviä muospaineita. Päätöseräiset uudistukset ovat lähes poikkeuksetta osoittautuneet sosiaali- ja terveysmenojen pysyvästi lisääviksi. Rakenteellisesti sosiaali- ja terveysmenoihin ja instituutioihin liittyvää muospainetta lisää väestön ikääntymiseen kytkeytyvät eläke- ja hoivalupaukset yhdistettynä alhaiseen syntyvyyteen. Päätöseräisiä uudistuksia ja rakenteellisia muutoksia yhdistää myös jäljellä olevan väestönkasvun voimakas keskittyminen muutamaankasvukeskukseen, mikä edellyttää uuden sosiaali- ja terveyspolitiikan rakentamista kaupungistuneelle Suomelle. Muutokset ovat kasautuneet

hitaasti kiihtyen, ja epätasapainotilat ovat herättäneet enenevässä määrin keskustelua eri areenoilla. Viimeisinä hälytysmerkkeinä voi mainita julkisen talouden rakenteellisen alijäämän historiallisesti korkean työllisyysasteen aikana ja sosiaalimenojen BKT-suhteen nousun maailman korkeimpien joukkoon.

Sosiaali- ja terveyspolitiikan eri osa-alueille on kasautunut ”painetta” 1990-luvun suuresta lamasta eteenpäin, ja rahoituksen ja menojen välillä on rakenteellinen alijäämä. Edessä olevaan murrokseen on yritetty varautua. Poliittiset ryhmät ja etujärjestöt ovat yrittäneet rakentaa tätä kuilua kiinnikurovia uudistuspaketteja, mutta uudistukset ovat epäonnistuneet tai jääneet puolitiehen intressiritiiritojen ja tilannekohtaisesti tehtyjen ”kalliiden kompromissien” takia. Esimerkiksi 2000-luvun alkupuolella Anne Brunilan johdolla tehdyn raportin *Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi* suositukset jäivät kaikkiin olennaisiin osiin toimeenpanematta. Samoin kävi vaalikaudella 2007–2011 hallituksen rakennepoliittiselle paketille, ja loppujen lopuksi hallituksen uudistukset jäivät varsin vähäisiksi myös vaalikaudella 2011–2015. Vaalikausilla 2011–2019 tehdyillä politiikkapaketeilla muuttui lähinnä sosiaalimenojen kasvun kulmakerto. Nyt päättyvällä hallituskaudella covid-19-pandemia aiheutti omat menolisäyksensä ja uudistusviiveensä, jotka kytkeytyivät myös menoja lisänneisiin tulevaisuusinvestointeihin.

Hyvinvointivaltion institutionaaliin rakenteisiin ja rahoitukseen kertynyt uudistuspaine alkaa purkautua keväällä 2023 käytävän vaalikamppailun ja sitä seuraavan hallitusohjelman myötä. Tämä visualisoituu hyvinvointivaltion institutionaalista rakennetta tärisyttäväksi maanjäritykseksi. Sosiaali- ja terveyspolitiikan asialistalle on näil-

lä näkymin tulossa sosiaalimenojen kasvua hillitseviä tai niitä jopa absoluuttisesti työikäisen väestön osalta vähentäviä sosiaali- ja terveyspoliittisia uudistuksia.

Talouspoliittista paineisuutta lisää se, että päättyvän vaalikauden poikkeuksellisen myönteisestä työllisyyskehityksestä huolimatta julkisen talouden rakenteellista alijäämää ei ole kurottu kiinni, ja itse asiassa korkealla työllisyydellä on sosiaalimenoja kasvattavia kerroinvaikutuksia erityisesti työikäisessä väestössä. Tuottavuuden kehitys ei ole seurannut työllisyyden nousua. Myöskään tulevaisuusinvestoinnit eivät ole ainakaan vielä muuttaneet alemmiksi menotasoiksi.

Sosiaali- ja terveyspolitiikalle keskeinen uuteen politiikan asialistaan liittyvään varautumiseen kytkeytyvä kriittinen kysymys on, minkälaisen suomalaista yhteiskuntaa koskevan tilannekuvan mukaan seuraava hallitus lähtee uudistamaan hyvinvointivaltion institutionaalista rakennetta.¹ Useimmat vaaleihin valmistuvat puolueet tiedostavat tilanteen ja hakevat valtiontalouteen (lähinnä välilliseen verotukseen kytkeytyvien) tulolisäysten, menoleikkausten ja uudistusten yhdistelmiä. Parhaassa mahdollisessa maailmassa valtiontalouteen kasautunut paine saadaan purettua vaihteittain välillisten verojen korotuksella ja indeksien jäädytyksellä, mutta epätäydellisessä maailmassa muutkaan vaihtoedot eivät ole poissuljettuja. Varautuminen tähän vaihtoehtoon on vielä kesken.

Sosiaalimenojen tulevaisuus: poikkeuksellisen korkea lähtötaso

Sosiaalimenojen kasvu on ylittänyt taloudellista toimeliaisuutta mittaavan BKT:n kasvun useimpina vuosina jo pidemmän aikaa. Menojen suhde BKT:hen on noussut jälkitekollistuneen maailman korkeimpien joukkoon. Suunnitelluista sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksista, rakenteellisista tekijöistä, tietojärjestelmistä ja vihreästä siirtymästä aiheutuvat lisämenopaineet ovat merkittäviä. Siten sosiaalimenojen suhde BKT:hen tulee edelleen nousemaan, jollei talouskasvu nouse poikkeuksellisen nopeasti: ennusteiden valossa näin ei kuitenkaan tule tapahtumaan, vaan Suomen talous on painumassa taantumaan.

¹ Silmiinpistävä on, ettei sosiaalivakuutuksen uudistamiseen liittyen ole käyty juurikaan keskustelua ansiosidonnaista työttömyysturvaa lukuun ottamatta.

Samaten sosiaalimenot ovat syrjäyttäneet muita julkisia menoja tasaiseen tahtiin. Näin on tapahtunut jo reilun kymmenen vuoden ajan. Tämä ei voi jatkua loputtomiin varsinkin, kun koulutuksen ja tutkimuksen menoissa on tehty tulevaisuusitoumuksia menolisäyksistä. Maanpuolustuksen menolisäykset ovat toistaiseksi varsin mallittaisia sosiaalimenojen kasvuun nähden. Kuitenkin myös ne vaativat oman rahoituksensa.

Tätä taustaa vasten on ilmeistä, että tulevan hallituksen asialistalla on sosiaalimenojen BKT-suhdetta alentamaan tähtäviä uudistuksia. Tämä ei tarkoita sen institutionaalisen rakenteen tuhoa tai kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden romahtamista. Alarmistinen pessimismi ei ole perusteltua sen paremmin historian valossa kuin tulevaisuuden vaihtoehtojen kannalta.

Historian valossa menojen leikkaukset eivät ole koskaan johtaneet institutionaalisten rakenteiden purkamiseen. Esimerkiksi vaalikauden 2015–2019 alkupuolella tehdyt, hyvinvointivaltion tuhoiksi kehystetyt leikkaukset merkitsivät lähinnä sosiaalimenojen kasvun hidastumista. Institutionaaliset muutokset jäivät toiveisiin ja pelkoihin nähden vähäisiksi. Ihmisten elämänlaatuun liittyvissä mittareissa ei ole minkäänlaista notkahdusta.

Joka tapauksessa Suomi aloittaa mahdollisen menosopeuttamisen poikkeuksellisen korkealta tasolta. Pahimmillaankin Suomi ottaa menoissa viitisen vuotta takapakkia, ja myös silloin Suomi kiistatta oli hyvinvointivaltio. Missään näköpiirin skenaariossa Kreikan tie ei ole Suomen tie, yhtä vähän kuin Uuden-Seelannin tie oli todellinen vaihtoehto Suomelle 1990-luvun alussa. Poliittisesti todennäköisimmissä skenaarioissa menojen kasvun kulmakerroin alentuu mutta ei muutu negatiiviseksi: jälkimmäisessä tapauksessa etujärjestöjen edunvalvonta ja koordinaatio muokkaavat hyvinvointivaltion institutionaalista rakennetta perustuslain asettamissa rajoissa.

Suomen suhteellinen asema ei myöskään notkahda kovin paljon alaspäin niissä kansainvälisissä vertailuissa, joissa se nyt on viiden tai kymmenen parhaan joukossa. Myös hyvinvointivaltion sosiaalinen perusta – kansalaisten luottamus julkiseen valtaan ja toisiinsa – on varsin kestävä. Suomi on myös vertailevasti arvioiden poikkeuksellisen uudistuskyykyinen maa, mitä tulee julkisen hallinnon ja poliittisen järjestelmän toimintakykyyn. Kaikkiaan sopeuttaminen on mahdollista tehdä hallitusti.

Hyvinvointivaltion kannatus: pinnan alla kuplii

Hyvinvointivaltion kannatus on ollut viime vuosina huipussaan. Kansalaisten periaatteellista kannatusta kuvaavat mittarit kertovat laajasta kannatuksesta läpi puoluekentän. Kaikissa puolueissa hyvinvointivaltion vastustajat ovat selkeässä vähemmistössä. Ääripäässä voimakkaasti kannattavia on kaikissa puolueissa enemmän kuin voimakkaasti vastustavia. Keskeiset väestöryhmät myös luottavat hyvinvointivaltion laatuun. Näiden lukujen valossa on selvää, että Suomessa valtaan pääsee keväällä 2023 vain hyvinvointivaltion kautta.

Pinnan alla poreilee kuitenkin melkoisesti. Asennetutkimusten, kansanedustajaehdokkaiden vaalikoneisiin tuottamien vastausten ja puolueiden alustavien linjausten mukaan eriseuraisuutta hyvinvointivaltion uudistamisesta on runsaasti. Silmiinpistävää on myös, että näkemykset jakautuvat selkeästi vasemmisto-oikeistojakaumalla. Mitä enemmän oikealta hyvinvointivaltiota tarkastelee, sitä useammin se laiskistaa, aiheuttaa taloudellista taakkaa ja alentaa sopeutumistehokkuutta. Samaten suomalaiset epäilevät hyvinvointivaltioon kohdistuvan mittavia leikkauksia. Kansalaisten mielialat ovat alttiita muutokselle.

Sosiaali- ja terveyspolitiikan tutkijoille tämänkaltainen murrostilanne merkitsee sekä uhkakuvia että luo uusia mahdollisuuksia. Uhkakuvat ovat ilmeisiä: ne liittyvät tutkimusrahoituksen turvaamiseen ja tutkimuslaitosten tulevaisuuteen. Niihin ei ole tarpeen palata tässä. Sen sijaan on syytä kartoittaa murroksen tuomia mahdollisuuksia. Myös ne ovat merkittäviä niin yleisesti sosiaali- ja terveyspolitiikalle kuin erityisesti tutkimuslaitoksille.

Mahdollisuuksien aika

Eräs sosiaali- ja terveyspolitiikan peruspainotuksista on systemaattinen keskittyminen sosiaalis-terveydellisten ongelmien analysointiin. Missä tahansa aineistossa tai tutkimusasetelmassa huomio kohdistuu havaittuihin ongelmiin. Yleensä tutkijat ehdottavat ongelmia koskevien havaintojen perusteella erilaisia sosiaali- ja terveysmenoja lyhyellä aikavälillä lisääviä uudistuksia ja olettavat menolisäyksen kompensoituvan pitkällä aikavälillä hyvinvointi- ja terveyshyötyinä. Tämä on epäilemättä monella tapaa perusteltua, joskin tehtyjen

investointien tuotto nykymentasoilla on jäänyt useimmissa tapauksissa todentamatta.

Varsin ilmeistä myös on, että menolisäyksiä sisältäville ehdotuksille ei ole hallitusneuvotteluisa kysyntää. Valtiovarainministeriön asettamat tavoitteet viestivät päinvastaisesta politiikan asialistasta. Murrostilanteessa onkin syytä pohtia, onko huomiota syytä siirtää nykyisten menojen ja instituutioiden tuomiin mahdollisuuksiin. Tästä seuraavassa muutama esimerkki.

Köyhyys- ja huono-osaisuustutkimuksessa on perinteisesti keskitytty etsimään huono-osaisuuden kasautumiseen liittyviä mekanismeja ja esitetty politiikkasuosituksina lisähenkilökuntaa, ehkäiseviä toimenpiteitä ja moniammatillista työtä. Asiakas- tai potilastasolla politiikkavälineiksi on kehitelty asiakas- ja potilassuunnitelmia. Kuitenkin kun katsoo köyhistä ja huono-osaisista kerättyjä aineistoja tarkemmin, useimmissa kyselyissä on erilaisia positiivisia poikkeamia, siis henkilöitä ja ryhmiä, joilla on haavoittuvasta asemastaan huolimatta hyvä toimintakyky ja jotka selviävät elämänsä haasteista. Poliitiikan sisältö ja tavoitteenasetanta kehystyy eri tavoilla, jos politiikan huomio on ongelmiin annettavan ammattilaistuen sijasta selviytymismekanismien vahvistamisessa. Tämänkaltainen politiikkasiirtymä voisi olla paikallaan.

Uudistukset tulisi kehystää eteenpäin katsoviksi ja myönteisiin siirtymiin kannustaviksi. Esimerkiksi lastensuojelun jälkihuolto näyttäytytutkijoiden ja poliitikkojen silmissä erilaisena instituutiona, kun sitä tarkastellaan lastensuojelun viimeisen vaiheen sijasta aikuistumisen tuen ensimmäisenä vaiheena. Edellisessä huomio on lapsuusvaiheen ”saattohoidossa” ja nuorten ongelmissa, jälkimmäisessä taas haetaan pysyviä myönteisiä siirtymiä aikuistuvan nuoren elämän ensimmäiseen vaiheeseen. Menneisiin ongelmiin keskittynyt lähestymistapa ei asetu politiikan asialistalle, tulevaisuuteen kurottava ja toimintakykyä korostava lähestymistapa saattaa niin tehdä.

Palvelujen ja tulonsiirtojen tarkastelussa sosiaali- ja terveyspolitiikan huomio on ensisijaisesti ollut palvelujen saatavuuden haasteissa ja etuuksien suhteellisen alhaisessa tasossa. Näitä täydentäen on tarkasteltu niin kutsuttuja BIK (byrokratia-, informaatio- ja kannustin) -loukkuja. Menolisäykset eivät juurikaan politiikan asialistalle mahdu, eikä myöskään BIK-loukuissa ole tapahtumassa suurta edistystä. Poliitiikan asialistalle kuitenkin mahtuvat uudistukset, joiden ytimessä olisi-

vat kustannustehokkaat ja vaikuttavat palvelujen organisoitavat ja tulonsiirtojen asema ihmisten ja ryhmien siirtämisessä elämänvaiheessa toiseen. Tällöin huomio ei ole niinkään palvelun määrässä tai etuuden tasossa, vaan palvelun tai etuuden käytön kestossa ja seuraavissa askeleissa. Samaten yhä uudestaan on syytä pohtia, miksi palvelujen ja tulonsiirtojen riski- tai ongelmakohtaisesti eriytynyt tarkastelu on edelleen enemmän poikkeus kuin sääntö.

Myös kansallisen mallin tasolla on tilaa näkökulman muutokselle. Näkökulma hyvinvointivaltion institutionaalisen rakenteen uudistamiseen muuntuu toisenlaiseksi, jos tilannekuvan perustana on rakenteellisten jäykkyyksien ja suurten kustannusten sijasta Suomi menestyvänä yhteiskuntana ja hyvinvointivaltiona. Vuosien 2015–2019 hallituksen lähtökohtana oli hyvinvointivaltio jäykistävänä rakenteena, mikä johti vastakkainasetteluihin ja poliittisiin jännitteisiin. Nämä olisi mahdollista välttää korostamalla suomalaisen yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion vahvuuksia. Useimpien mittareiden valossa se olisi myös empiirisesti perustellumpi näkökulma.

Kysymykseksi asettuu siten se, miten suomalaisen yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion menestystä voidaan myös tulevina vuosina edistää. Ilmeinen teema on hyvinvointi- ja terveyserojen supistaminen niiden suhteen takamatkalla olevien kerrostumien asemaa kohentamalla. Näissä olisi mahdollista kartoittaa vaihtoehtoja, jotka ovat taloudellisesti, institutionaalisesti, hallinnollisesti ja poliittisesti toimeenpanokelpoisia. Nykyisistä toimenpiteistä voitaisiin uusilla avauksilla korvata ne, jotka eivät parissakymmenessä vuodessa ole osoittautuneet hyvinvointi- ja terveyseroja supistaviksi. Merkittävä osa erilaisista toimintamalleista ja terveys suosituksista lukeutuu tähän ryhmään.

Tutkimuksen riippumattomuus

Päättävää vaalikautta on leimannut politisoitunut kiistely erilaisilla sosiaalisen median alustoilla. Kamppailtavat teemat ovat vaihdelleet, mutta mielipiteet ovat useimmiten olleet polarisoituneita ja lähentyminen mielipiteissä on jäänyt vähemmälle. Väestötasolla tilanne on ollut rauhallisempi, mutta myös pinnan alla on selkeästi purkauksista odottavia jännitteitä.

Valtioneuvoston kanslian tuottamat kansalaisbarometrit kertovat, että suomalaisten luottamus

tutkimukseen on pysynyt korkeana viimeiset vuodet. Samaten luottamus suomalaisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuteen on pysyvä korkeana koko koronajakson lävitse. Kuplasota ei ulottunut suuren enemmistön arkeen saakka.

Väliin vähän tyhjentyneet kuplat kuitenkin taas paisuvat ja argumentit mitä ilmeisimmin kärjistyvät keväällä 2023. Ainakaan mikään ei viittaa päinvastaiseen. Myös vaalien jälkeen eri tahot puhaltavat kuplia eri alustoilla. Tutkimuslaitokset ja tutkijat joutuvat tässä välissä hankalaan rooliin. Asialistoilla jo olleiden teemojen ohella muun muassa alkoholitutkijat joutuvat ja pääsevät pohtimaan näkemyksiään poikkeuksellisen jännitteisessä ympäristössä.

Tähän liittyen olisi syytä tehdä etukäteen sovittavia palomureja laitosten ja tutkijoiden toimintakyvyn turvaamiseksi. Näitä ei voi median tai poliitikkojen kanssa sopia, mutta tulossuhjeissa olevat laitokset voisivat nostaa pelisäännöt esille tulossopimusneuvotteluissaan. Perusteena on riippumattoman tiedon tuottaminen monimuotoisten uudistusprosessien eri vaiheissa. Tämä olisi myös ministeriölle eduksi, koska sen intresseissä on luotettava tieto.

Tutkimuslaitosten liikkumavara

Tutkimuslaitosten toimintaa haastaa myös ”Ikaroksen ongelma”. Antiikin tarinoiden Ikaroshan oli nuorimies, joka lensi vahasiivillä veden päällä, mikä altisti hänet yhtäältä auringon lämmön siipiä sulattavalle vaikutukselle ja toisaalta siipien kostumiselle lähellä merenpintaa. Ikarokselle kävi hassusti, sillä hän lensi liian lähelle aurinkoa ja putosi siipien sulettua mereen.

Samalla tavalla tutkimuslaitokset joutuvat miettimään oman toimintansa suhdetta julkiseen valtaan. Epäselyyyttä ei ole siitä, ettei keisarille pitäisi antaa mitä keisarille kuuluu. Valtio rahoittaa ja ohjaa – ja odottaa tulossopimuksen mukaisia suoritteita. Laitosten suoriutuminen arvioidaan näiden suoritteiden tuotannolla. Se myös ohjaa tutkijoiden intressejä.

Kuitenkin on pientä suurempi riski, että tutkimuslaitos siirtyy liian lähelle vallanpitäjien auringkoa tai hallinnon merta ja menettää siten toimintakykensä ja integriteettinsä. Strategista pohdintaa vaativa teema on, kuinka suuri on tutkimuslaitoksen liikkumavara auringon ja meren välissä ja voiko sitä laajentaa. Tutkimuslaitos ei kaiketi voi vai-

kuttaa auringon ja meren sijoittumiseen ja kummankin kanssa tulee tulla toimeen. Mutta miten rakentaa turvallinen ja tuottava tapa lentää niiden välissä.

Kokemukseni valossa näiden ääripäiden väliin on raivattavissa tilaa. Sen älykäs käyttö edellyttää *Integrated scholarship* -mallien rakentamista. Näissä tutkijat, virkamiehet ja poliitikot ovat uudistukseen tähtäävän innovaatiopolun integroituja osia ja pyrkivät yhdessä kohti jaettua päämäärää tuomalla kukin oman osaamisensa saman prosessin osaksi.

Päättävällä vaalikaudella sosiaaliturvakomitea on ollut ilmeisen onnistunut esimerkki tämänkaltaisesta toiminnasta. Ainakin etäämpää katsottuna sen innovaatiopolku on edennyt vaihteittain toivottuun suuntaan. Kaikki osapuolet ovat oppineet toistensa toimintamalleja ja ajattelutapoja. Siitä saatavia myönteisiä prosessikokemuksia voisi soveltaa seuraavalla vaalikaudella myös muihin soveliaisiin kohteisiin.

Samaten asiantuntijatyöryhmien toimintatapa on syytä uudistaa. Sosiaali- ja terveystieteiden suositusten kultamaata. Jokainen työryhmä- ja tutkimusraportti esittää vähintään parikymmentä ja enintään toistasataa suositusta selvittämättä suositusten rahoitusta ja toimeenpanokelpoisuutta hallinnollisesti, institutionaalisesti ja poliittisesti. Tämä johtaa suositusten painoarvon laskuun ja hallinnolliseen tyhjäksi työhön. Työryhmien työskentely muuttuisi ratkaisevasti, jos työryhmältä edellytettäisiin perehtymistä aikaisempiin suosituksiin ja keskittymistä niiden valikoimiseen ja eteenpäin viemiseen. Pyrkimys valtiontalouden vakauttamiseen siirtää pääosan näistäkin suosituksista odottamaan tulevia vuosikymmeniä.

Rahoitus ja vaikuttavuus

Ennusteiden valossa sosiaali- ja terveystieteiden rahoitus jää edelleen jälkeen sen menoista seuraavalla vaalikaudella. Edellä kuvastuu tätä ei voida korjata yksinomaan tuloja lisäämällä, vaan myös menojen uudelleenarviointi on edessä. Valtion osuus kokonaisuuden rahoituksesta kasvaa hyvinvointialueuudistuksen ja kilpailukykyä tukevien ratkaisujen myötä. Rahoitus tulee olemaan keskeinen sosiaali- ja terveystieteiden ohjaava tekijä seuraavilla vaalikausilla.

Tätä taustaa vasten on silmiinpistävää, että jo kaista sosiaali- ja terveystieteiden rahoitusrahen-

teita tutkivaa tutkijaa kohden on satoja etuuksien ja palvelujen käyttöä pohtivaa. Suhdeluku muuttuu vielä huonommaksi, mikäli tutkijan edellytettäisiin hallitsevan kolikon molemmat puolet. Yhden käden sormilla voi laskea ne, jotka pystyvät kertomaan kuka maksaa kenenkin etuudet ja palvelut. Poliitikkojen joukosta en tunne yhtään tähän ryhmään lukeutuvaa henkilöä. Virkamiehistä ja tutkijoista tähän epäilen kykenevän muutaman.

Samankaltainen tulkinta tulee vaikuttavuuden tutkimuksesta. Tutkijat ovat varsin päteviä kuvaamaan sosiaalis-terveydellisiä ongelmia ja esittämään ratkaisuksi voimavarojen kohdentamista eri kohteisiin. Sen sijaan varsin vähän on niitä, jotka ovat perehtyneet luonnollisiin koekasetelmiin ja vaikuttavuuden osoittamiseen. Kuitenkin vaikuttavuuden osoittaminen alkaa olla välttämättömyys, kun eteenpäin vietäviä ja hylättäviä ideoita erotellaan toisistaan eri innovaatiopoluissa.

Vaikuttavuuden arviointia ei yleensä voi sieto vaalikausiin, koska arviointiaika on liian lyhyt. Ei ole myöskään mieltä rakentaa kovin monia erillisiä vaikuttavuuden arviointiin erikoistuneita yksiköitä (nyt niitä on valmistelussa ainakin kolme). Niiden toiminta eriytyy helposti omalakisiksi eikä ohjaa hankkeita tai uudistuksia. Pikemminkin vaikuttavuuden arviointi tulisi olla integroitu osa tutkijoiden, virkamiesten ja poliitikkojen jokapäiväistä työtä. Tähän liittyvällä koulutuksella tulee luoda kysyntää sille keskeisillä tieteenoilla, sektoreilla ja hallinnon tasoilla.

Auringonkukien maa

Ukrainan auringonkukat varjostavat ja valaisevat myös tulevaa vaalikautta. Pimeitä varjoja syntyy ennen kaikkea sodan ukrainalaisille aiheuttamasta kurjuudesta ja kärsimyksistä. Pakolaiset ovat olleet Suomeen tervetulleita, vaikka pääluku on ollut samaa luokkaa edellisen pakolaiskriisin kanssa.

Haaleampia varjoja aiheuttavat sodan kustannukset, jotka Suomessa näkyvät muita julkisia menoja syrjäyttävinä investointeina puolustusvoimiin ja kansalliseen turvallisuuteen. Mikäli sota kääntyy Ukrainan kannalta huonoon suuntaan ja kansainvälinen ympäristö muuttuu ratkaisevasti, nämä menot tulevat kasvamaan vielä tähänastista enemmän. Tässä tapauksessa edessä on julkistaloudel-

listen ja poliittisten kriisien kuormittama hallituskausi.

Mutta päinvastainen tulevaisuus on mahdollinen. Jokainen sota päättyy jonkinlaiseen rauhaan. Sen tullessa Ukrainan jälleenrakentaminen on eurooppalainen suurprojekti, johon myös suomalaisilla on osaamista. Se antaa tilaa myös tutkimus- ja kehittämishankkeille sosiaali- ja terveystieteiden eri alueilla.

*

Tietyissä määrin on itsekästä todeta, että murrokset ovat sosiaali- ja terveystieteiden tutkijoille kiinnostavaa aikaa, ovathan yhteiskuntaa läpäisevät murrokset myös eri ryhmiä kuormittavia ja

ahdistavia. Niiden aikana menetetään paljon tärkeää ja vaalittua. Moni menettää suhteellista asemaansa. Syyttä eivät kanssakulkijoihinsa kettuuntuneet kiinalaiset toivota heille ”mielenkiintoisia aikoja”.

Toisaalta ihmisille on tuskin parempaa paikkaa kohdata merkittävä murros kuin Suomessa. Täällä huonoinakin aikoina on ollut paljon mahdollisuuksia, ja useimpien pitkään kasautuneiden murrosten yhteydessä on löytynyt poliittisia ratkaisuja, jotka ovat kantaneet vuosikymmenen tai kaksi.

Jos olen ennusteessani oikeassa, ja kevättä 2023 seuraa merkittävä murros, aikaisemman historian valossa myös siitä päästään vaiheittain uuteen myönteiseen ajanjaksoon suomalaisen hyvinvointivaltion historiassa.

KIRJOITTAJA

Saari, Juho, VTT, dekaani, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto (juho.saari[at]tuni.fi)